

सार्की जातिको सामाजिक र सांस्कृतिक अवस्था

(स्याङ्जा जिल्ला श्रीकृष्ण गण्डकी गा.वि.स.
वडा नं. २ को एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर
तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुत कर्ता

शारदा न्यौपाने

रोल नं. ७७६

परीक्षा रोल नं. २८१९९४

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

२०६९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिश-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय क्याम्पस कीर्तिपुरको समाजशास्त्र, मानवशास्त्र विभागबाट समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिको लागि मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा श्री शारदा न्यौपानेले सार्की जातीको सामाजिक र सांस्कृतिक अवस्था (स्याङ्जा जिल्ला श्रीकृष्ण गण्डकी गा.वि.स. वडा नं. २ को एक अध्ययन) शीर्षकमा एक समाजशास्त्रीय अध्ययन विषयक शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
डा. कृष्ण बहादुर भट्टचन

शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०६९।१२।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय क्याम्पस कीर्तिपुरको समाजशास्त्र मानवशास्त्र विभागका छात्रा शारदा न्यौपानेले सार्की जातीको सामाजिक र सांस्कृतिक अवस्था (स्याङ्जा जिल्ला श्रीकृष्ण गण्डकी गा.वि.स. वडा नं. २ को एक अध्ययन) शीर्षकमा सार्की जातिको बारेमा एक समाजशास्त्रीय अध्ययन विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आशिक आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

आन्तरिक शोध निर्देशक

डा. कृष्ण बहादुर भट्टचन

बाह्य निरीक्षक

उद्धव राई

विभागीय प्रमुख

डा. ओम गुरुङ्ग

मिति : २०६९।१२।

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालयको समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तह पुरा गर्न आशिक आवश्यकता पूरा गर्ने शिलशिलामा तयार गरिएको यो शोधपत्रलाई यस रूपमा ल्याउने क्रममा सुभाब र निर्देशन दिएर आफ्नो अमूल्य समय लगाई सहयोग गर्नु भएकोमा म मेरो शोध निर्देशक डा. कृष्ण बहादुर भट्टचनप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । जसको दक्षतापूर्ण निर्देशनमा यो शोधपत्र यस रूपमा आउन सक्यो । साथै विभागीय प्रमुख डा. ओम गुरुङ्गज्यू एवम् अन्य गुरुवर्गहरुप्रति आभार प्रकट गर्दछु । यो शोधपत्र तयार पार्न सूचना र सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने श्री कृष्ण गण्डकी गा.वि.स. परिवार तयार तथ्याङ्क संकलन गर्दा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण उत्तरदाता वा सार्की समुदाय र मुख्य जानकार व्यक्तिलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा सुरु देखि अन्त्यसम्म उत्साह प्रदान गरेर सहयोग गर्नु हुने मेरी आमा भुमा देवी न्यौपाने साथै मेरो हर पाइलामा सहयोग गर्ने साथी मोहन भुसाल प्रति सदा ऋणी रहनेछु । शोधपत्र तयार पार्ने समय अवधि भर अमूल्य सुभाब प्रदान गरी सहयोग प्रदान गर्ने मेरो भाइ सयल न्यौपानेलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण मित्र र शुभचिन्तकलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

बिषय-सूची

	पेज नं.
अध्याय-एक	१-६
परिचय	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४ अध्ययनको महत्व	५
१.५ अध्ययनको सिमा	५
अध्याय-दुई	७-११
पूर्व साहित्यको समिक्षा	७
२.१ पूर्व साहित्यको समिक्षा	७
२.२ नेपालमा दलित सम्बन्धी अध्ययन	९
२.३ नेपालमा सार्की सम्बन्धी अध्ययन	१०
अध्याय-तीन	१२-१३
३.१ अनुसन्धान बिधि	१२
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१२
३.३ अध्ययनको क्षेत्र छनोट र औचित्य	१२
३.४ तथ्याङ्कको श्रोत र प्रकृति	१२
३.५ अध्ययनको समग्रता	१३
३.६ तथ्याङ्क संकलन पद्धति	१३
३.६.१ प्रश्नावली	१३
३.६.२ अन्तवार्ता	१३
३.६.३ अवलोकन	१३
३.६.४ केन्द्रित समुह छलफल विधि	१३

अध्याय-चार

१४-१८

अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय

१४

४.१ श्री कृष्ण गण्डकी गा.वि.स को नामाकरण

१४

४.२ भौगोलिक स्थिति

१४

४.३ हावापानी

१५

४.४ प्राकृतिक स्रोत र साधन

१५

४.५ पर्यटकिय स्थल (काली गण्डकी)

१५

४.६ जनसंख्या

१६

४.७ जनजाति

१७

४.८ धर्म

१८

४.९ शैक्षिक अवस्था

१८

४.१० स्वास्थ्य

१८

४.११ यातायात

१८

अध्याय-पाँच

१९-३४

सार्की जातिको सामाजिक अवस्था

१९

५.१ जनसंख्या

१९

५.२ परिवारको प्रकार

२०

५.३ परिवारको आकार

२०

५.४ उमेरगत विवरण

२१

५.५ लैङ्गिक विवरण

२२

५.६ वैवाहिक स्थिति

२३

५.७ शैक्षिक अवस्था

२४

५.८ परिवार नियोजन

२६

५.९ स्वास्थ्य उपचारको स्थिति

२७

५.१० शौचालय

२८

५.११ पिउनेपानी

२९

५.१२ नारीको स्थान

२९

५.१३ निर्णय प्रक्रियामा महिला

२९

५.१४ महिलाको भूमिका

३०

५.१५ महिलाको शैक्षिक अवस्था	३०
५.१६ अन्य जातिसँगको सम्बन्ध	३०
५.१७ छुवाछुतको अवस्था	३०
५.१८ सार्की जातिको सामाजिक अवस्थामा आएको परिवर्तन	३१
५.१८.१ स्वास्थ्य उपचारमा आएको परिवर्तन	३२
५.१८.२ सरसफाइमा आएको परिवर्तन	३२
५.१८.३ शिक्षामा आएको परिवर्तन	३२
५.१८.४ पारिवारिक संरचनामा आएको परिवर्तन	३३
५.१८.५ शौचालयमा आएको परिवर्तन	३३
५.१८.६ परिवार नियोजनमा आएको परिवर्तन	३३
५.१८.७ छुवाछुतमा आएको परिवर्तन	३३
५.१८.८ राजनैतिक चेतनामा आएको परिवर्तन	३४
५.१८.९ महिलाको भूमिकामा आएको परिवर्तन	३४

अध्याय-६

३५-४६

सार्की जातिको अर्थिक अवस्था	३५
६.१ पेशा	३५
६.२ आर्थिक रूपले सक्रिय र निस्कृय जनसंख्या	३७
६.३ भू-स्वामित्वको स्थिति	३८
६.४ खाध्यान्नको पर्याप्तता	३९
६.५ वार्षिक आय	४०
६.६ वार्षिक खर्च	४०
६.७ घरको किसिम	४२
६.८ संचारका साधनहरु	४३
६.९ पशुपालन	४४
६.१० सार्की जातिको आर्थिक अवस्थामा आएको परिवर्तन	४५
६.१०.१ आय आर्जनमा आएको परिवर्तन	४५
६.१०.२ पशुपालनमा आएको परिवर्तन	४५
६.१०.३ घरको बनावटमा आएको परिवर्तन	४५
६.१०.४ संचारको साधनमा आएको परिवर्तन	४६
६.१०.५ पेशामा आएको परिवर्तन	४६

अध्याय-सात

४७-५८

सार्की जातिको सांस्कृतिक अवस्था

४७

७.१ भाषा र धर्म

४७

७.२ रहनसहन

४७

७.२.१ भेषभुषा

४८

७.२.२ खानपान

४८

७.२.३ मनोरञ्जन

४८

७.३ सामाजिक संस्कार

४८

७.३.१ जन्म संस्कार

४८

७.३.२ छैठी

४९

७.३.३ न्वारन/नामकरण

४९

७.३.४ भात खुवाई

४९

७.३.५ छेवार

४९

७.३.६ विवाह

५०

७.३.७ मृत्यू संस्कार

५०

७.४ सार्की जातिले गर्ने पूजाहरु

५१

७.४.१ नाग पूजा

५१

७.४.२ वायू पूजा

५२

७.४.३ माइ पूजा

५२

७.४.४ भयर पूजा

५२

७.५ सार्की जातिले मनाउने चाडपर्वहरु

५२

७.५.१ माघे संक्रान्ति

५३

७.५.२ जनै पूर्णिमा

५३

७.५.३ श्रावण संक्रान्ति

५३

७.५.४ पुस पन्ध्र

५३

७.५.५ तीज

५३

७.५.६ वडादशैं (विजयादशमी)

५४

७.५.७ तिहार (भाइटिका)

५४

७.६ सार्की जातिका सांस्कृतिक अवस्थामा आएको परिवर्तन

५५

७.६.१ भेषभूषामा आएको परिवर्तन	५५
७.६.२ बोलिचालिमा आएको परिवर्तन	५५
७.६.३ खानपानमा आएको परिवर्तन	५५
७.६.४ नामाकरण र संस्कारमा आएको परिवर्तन	५६
७.६.५ पास्नी संस्कारमा आएको परिवर्तन	५६
७.६.६ जन्म संस्कारमा आएको परिवर्तन	५६
७.६.७ विवाह संस्कारमा आएको परिवर्तन	५६
७.६.८ सार्की जातिको सामाजिक-आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन आएको कारण र परिणाम	५७

अध्याय -आठ	५९-६१
साराशं र निष्कर्ष	५९
८.१ साराशं	५९
८.२ निष्कर्ष	६२
८.३ स्याङ्गजा जिल्लाको नक्सा	६३
८.५ श्री कृष्ण गण्डकी गा.वि.स.को नक्सा	६४
सन्दर्भ-सामग्री	६५-६७
अन्तर्वार्ता-अनुसूचि	६८-७४

तालिका-सूची

<u>तालिका नं.</u>	<u>तालिकाको नाम</u>	
४.१	श्रीकृष्ण गण्डकी गा.वि.स.को वडागत जनसंख्या र घरधुरी संख्या	१६
४.२	जातिगत जनसंख्या विवरण	१७
५.१	सार्की परिवारको लिङ्गगत र उमेरगत आधारमा जनसंख्याको विवरण	१९
५.२	परिवारको संरचनाको आधारमा सार्की परिवारको विवरण	२०
५.३	परिवारको आकारको आधारमा सार्की जातिको विवरण	२१
५.४	उमेरको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२२
५.५	लिङ्गको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२३
५.६	वैवाहिक स्थितिको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२४
५.७	शैक्षिक स्थितिको आधारमा सार्की जातिको विवरण	२५
५.८	शैक्षिक स्थितिको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२६
५.९	परिवार नियोजनको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२७
५.१०	उपचार स्थलको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२८
५.११	शौचालयको किसिमको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	२८
६.१	मुख्य पेशाको आधारमा सार्की जातिको विवरण	३६
६.२	सहायक पेशाको आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	३६
६.३	भू-स्वामित्वको आधारमा सार्की जातिको विवरण	३८
६.४	खाद्यान्न पर्याप्तताको आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	३९
६.५	वार्षिक आयको आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	४०
६.६	वार्षिक खर्चको आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	४१
६.७	घरको किसिमको आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	४२
६.८	संचारको साधनको आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	४३
६.९	पशुपंक्षी पालनका आधारमा सार्की जातिको परिवारको विवरण	४४